

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כג עמוד ב
משנה. עגלה של קטן טמאה מדרס, ונטלת בשבת, ואינה נגררת אלא על גבי כלים. רבי יהודה אומר: כל הכלים אין נגררין, חוץ מן העגלה, מפני שהיא כובשת.
גמרא. עגלה של קטן טמאה מדרס - דהא סמיך עלויה. ונטלת בשבת - משום דאיכא תורת כלי עלה. ואינה נגררת אלא על גבי כלים. על גבי כלים - אין, על גבי קרקע - לא, מאי טעמא - דקא עביד חריץ. מני - רבי יהודה היא, דאמר: דבר שאין מתכוין אסור. דאי רבי שמעון - האמר: דבר שאין מתכוין מותר. (דתנן) +מסורת הש"ס:
[דתניא] +, רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. אימא סיפא, רבי יהודה אומר: אין הכל נגררין בשבת חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת, מפני שכובשת - אין, אבל חריץ - לא עבדא! - תרי תנאי ואליבא דרבי יהודה.

רש"י מסכת ביצה דף כג עמוד ב
תרי תנאי ואליבא דרבי יהודה - חד סבר: העגלה נמי כשאר כלים, דעושה חריץ בגרירתה, שפעמים שאין האופן מתגלגל והוא נגרר וחופר, ואידך סבר: לא שכיח הכי, ואינה אלא כובשת תחת גלגולה.
הדרן עלך יום טוב.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כט עמוד ב
ריש כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה, אמר ליה: כמאן - כרבי שמעון? אימר דאמר רבי שמעון בגדולים, דלא אפשר, בקטנים מי אמר? ופליגא דעולא, דאמר עולא: מחלוקת - בקטנים, אבל בגדולים - דברי הכל מותר. מתיב רב יוסף, רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. קתני גדולים וקתני קטנים, קשיא לתרווייהו! עולא מתרץ לטעמיה, ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה. עולא מתרץ לטעמיה: מטה דומיא דכסא. ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה: כסא דומיא דמטה. מתיב רבה: מוכרי כסות מוכרין כדרך, ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן. והא הכא, דאפשר למיעבד כצנועין, דכי קטנים דמי, וכי לא מתכוין - שרי רבי שמעון לכתחלה! תיובתא דרבי ירמיה רבה! תיובתא.

רש"י מסכת שבת דף כט עמוד ב
ריש כנישתא - מפטיר כנסיות, המכניס ומוציא ומיישב תלמידים ותינוקות.
דבצרה - שם מקום כי זבח לה' בבצרה (ישעיה לד).
כר' שמעון - דאמר גורר אדם.
דלא אפשר - אלא בגרירה, שאין יכול ליטלן בידו.
מחלוקת בקטנים - ואף על גב דאפשר בטלטול - שרי ר' שמעון, הואיל ואין מתכוין לחריץ, ור' יהודה סבר: כיון דאפשר - אסור.
קתני גדולים - מטה.
וקתני קטנים - כסא, ור' יהודה פליג עליה, דתנן במסכת ביצה, ר' יהודה אומר: כל הכלים אין נגררים, דאי לאו משום פלוגתייהו - למה לי למיתני גדולים, השתא קטנים שרי רבי שמעון, גדולים מיבעיא, אלא תנא קטנים משום ר' שמעון, ותנא גדולים משום ר' יהודה.
דומיא דכסא - קטנים, ובהא הוא דאסר ר' יהודה אבל בגדולים - שרי.
כסא דומיא דמטה - גדולים, ובהא הוא דשרי ר' שמעון, אבל בקטנים - אסר.
מוכרין כדרך - כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו למוכרו, דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם, כדרך כל הלובשים, והעלאה דומיא דלבישה נמי דמיתהני בה.
ובלבד שלא יתכוין כו' - ור' שמעון הוא דאזיל בתר כוונה.
והצנועים - כשרים, שמרחיקין עצמן מכל לזות שפתים.

והא הכא דאפשר - לכל אדם למעבד שלא על ידי איסור, ואפילו הכי שרי.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מו עמוד ב
רמי ליה אביי לרב יוסף: מי אמר רבי שמעון כבתה מותר לטלטלה, כבתה - אין, לא כבתה - לא. מאי טעמא -
דילמא בהדי דנקיט לה כבתה, הא שמעינן ליה לרבי שמעון דאמר: דבר שאין מתכוין מותר; דתניא, רבי שמעון
אומר: גורר אדם כסא מטה וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ! - כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא -
כי לא מיכוין גזר רבי שמעון מדרבנן, כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דרבנן - כי לא מיכוין שרי רבי שמעון
לכתחילה. מתיב רבא: מוכרי כסות מוכרין כדרך, ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים,
והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן. והא הכא, דכי מיכוין - איסורא דאורייתא איכא, כי לא מיכוין - שרי רבי שמעון
לכתחילה! - אלא אמר רבא: הנח לנר שמן ופתילה - הואיל דנעשה בסיס לדבר האסור.

משנה מסכת כלאים פרק ט משנה ה
מוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים מפשילין
במקל:

משנה מסכת כלאים פרק ט משנה ב
השיריים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים
ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהן אין עראי לכלאים ולא ילבש כלאים אפי' ע"ג עשרה אפי' לגנוב את המכס:

ר' עובדיה מברטנורא מסכת כלאים פרק ט משנה ב
אין עראי לכלאים - דלבישת עראי לבישה היא:
אפילו על גבי עשרה - ואף על פי שאינו נהנה מן הכלאים:
את המכס - ראיתי לקצת מרבתי שפירשו כגון במקום שהיהודים פורעים מכס למוכס העומד מאליו, ולובש כלאים
כדי שלא יכיר שהוא יהודי. ולי נראה לגנוב את המכס לפי שאין אדם נותן מכס מבגדים שהוא לובש. וסתם משנה
זו [סברה] דבר שאין מתכוין אסור, ופליגא אאידיך סתמא דתנן מוכרי כסות מוכרין כדרך:

How should we approach this מחלוקת. The broader the scope of the מחלוקת the more we need to come up with a serious reason why דבר שאינו מתכוון should be either genuinely אוסור or on the other extreme genuinely מותר. Why might it constitute a regular איסור, or something absolutely permitted and not pose a problem at all?

שבת ושאר מקרים

שבת דף כב עמוד א

איתמר, רב אמר: אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר: מדליקין. רב אמר: אין מתירין ציצית מבגד לבגד, ושמואל אמר: מתירין מבגד לבגד. רב אמר: אין הלכה כרבי שמעון בגרירה, ושמואל אמר: הלכה כרבי שמעון בגרירה. אמר אביי: כל מילי דמר עביד כרב, לבר מהני תלת דעביד כשמואל: מדליקין מנר לנר, ומתירין מבגד לבגד, והלכה כרבי שמעון בגרירה. דתניא: רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ.

רש"י מסכת שבת דף כב עמוד א

הלכה כרבי שמעון - דאמר: דבר שאין מתכוין - מותר, ואף על גב דקעביד חריץ, והוי תולדה דחורש או בונה, ומשום דהילכתא כרב באיסורי בכוליה תלמודא בר מהני תלת - נקטינהו גבי הדדי.

שאלתות דרב אחאי פרשת אמור שאילתא קה

ואף על גב דלא מיכוין כרבי יהודה דאמ' דבר שאין מתכוין אסור ובשבת הוא דסבירא לן כרבי שמעון אבל בכל התורה כולה כרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור

תוספות מסכת שבת דף קי עמוד ב

תלמוד לומר ובארצכם לא תעשו - ...ומה שמפרש בשאלתות דהא דאסר לשתות סמא דעקרתא היינו כרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור ואף על גב דקי"ל כר"ש דשרי היינו דוקא בשבת משום דבעינן מלאכת מחשבת אבל בכל התורה כולה סבירא לן כרבי יהודה. ואין נראה לר"י דבכל התורה כולה קי"ל כר"ש דשרי כדמשמע לעיל בפ' המוציא (פא): דאמרי' דרבי יוחנן סבר כסתם משנה דנזיר חופף ומפספס וכו' והיינו כרבי שמעון דשרי דבר שאינו מתכוין וכן משמע בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לד.) דשמואל סבר כר"ש בכל התורה כולה דדבר שאין מתכוין שרי גבי המקיז דם בבכור דפסק שמואל התם כר"ש דשרי להקיז ופריך עד השתא לא אשמועינן שמואל דדבר שאין מתכוין מותר דאמר רב חייא בר אשי כו' ואי יש חילוק בין שבת לדעלמא איצטריך התם שפיר לפסוק כר"ש אף על גב דכבר אשמעינן דבשבת הלכה כר"ש והכא אתיא אפילו לר' שמעון דפסיק רישיה הוא דודאי יסתרס בשתיי' כוס עיקרין.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף פד עמוד ב

ושגגת לאו דאמרינן דמותר פי' בתוספות שהוא דבר שאין מתכוין ומותר באסור לאו כדאמרינן לגבי כלאים מוכרי כסות מוכרין כדרך אבל באיסור מיתה לא הותר דבר שאין מתכוין. ואף על גב דהותר דבר שאין מתכוין באיסור מיתה דהיינו איסור שבת דאיכא סקילה ה"ט משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה והיינו דאמרינן לעיל פר' ד' מיתות חומר בשאר מצות מבשבת דבשאר מצות שוגג בלא מתכוין חייב מש"כ בשבת....

שיטת רבי יהודה

תוספות מסכת שבת דף מא עמוד ב

מיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ורבי יהודה היא: לכך נראה לפרש התם אביי אמר אפילו כו' דבר שאין מתכוין מותר פי' מותר לר' יהודה ולא אסר ליה ר' יהודה דבר שאין מתכוין אלא מדרבנן ופריך מימול בשר ערלתו דמוקי אביי דאיצטריך לר' יהודה קרא א"כ ש"מ דאסר ר' יהודה אין מתכוין מן התורה ומשני וה"ג ה"מ בכל התורה כולה פי' בכל התורה כולה חוץ משבת אסור מן התורה אבל צירוף דגבי שבת לא אסור אין מתכוין אלא מדרבנן דכיון דאין מתכוין לא הויא מלאכת מחשבת ושרי דאין שבות במקדש והשתא א"ש

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכא עמוד ב
בעו מיניה מרבי ינאי: מהו להרוג נחשים ועקרבים בשבת? אמר להו: צירעה אני הורג, נחש ועקרב לא כל שכן? -
דילמא לפי תומו. דאמר רב יהודה: רוק - דורסו לפי תומו. ואמר רב ששת: נחש דורסו לפי תומו. ואמר רב קטינא:
עקרב - דורסו לפי תומו.

רש"י מסכת שבת דף קכא עמוד ב
דילמא לפי תומו - לא שיעמוד עליו ויהרגנו להדיא, אלא כשהוא הולך לתומו, ונחש או עקרב בפניו - אין צריך
לישמט ממנו, אלא דורכו והולך, ואם מת בדריכתו - ימות, הואיל ולא נתכוין, דדבר שאין מתכוין לר' יהודה מדרבנן
הוא, ולענין מזיקין לא גזור.

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף עה עמוד א
הא דתנו רבנן הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת. תימה הוא שהיה לו לשנות הפוצע חלזון פטור ר' יהודה
מחייב {חטאת}. והא דאמרין שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליצלח צבעיה....ולי נראה
דלרבי יהודה נמי מתעסק פטור דהא קשי ליה ולא איתעבידא מחשבתו.

שיטה מקובצת מסכת כתובות דף ה עמוד ב
ומורי יצ"ו אומר דלעולם לר"י דבר שאין מתכוון אסור מדאורייתא אף על גב דודאי חיוב חטאת ליכא דהא לא
קאמרין אלא אסור ומשום הכי שריא הכא מקלקל דאיסורא דרבנן שריא במקום מצוה אבל מתקן דמדאורייתא לא
התירו

According to one extreme, the דבר שאינו מתכוון of היתר is applicable to all cases in ש"ס, and the
only argument is that רבי יהודה thinks there is a Rabbinic enactment prohibiting such conduct.
On the other extreme, maybe we would only accept the position on שמעון רבי שבת in where
מחייב קרבן חטאת אסור, but elsewhere it would not only be אסור, but even be מחשבת אסרה תורה.

How does דבר שאינו מתכוון work?

הגדרת דבר שאינו מתכוון

פני יהושע מסכת שבת דף מא עמוד א
ולולי פירש"י היה נראה לי דהא דקשיא ליה מאי קאמר משום דלכאורה כיון דקתני רישא בשביל שיחמו ובסיפא
קתני כדי להפשירן ולא קתני בשביל שיפשירו או איפכא דברי שא נמי הו"ל למיתני כדי שיחמו וא"כ יש במשמעות
הלשון דלעולם אינו אסור אלא אם נותן הצוננים ונתכוין בשביל שיחמו אותן הצוננים כדי שיהא להם מים מרובים
אבל בסיפא איירי שאין מתכוין להחם הצוננים אלא כדי להפשיר הרתחין להפיגן מרתיחתן ומש"ה שרי אפילו אם
נתחממו הצוננים בכך ואכתי הו"ל דבר שאין מתכוין דשרי לר"ש [לקמן מ"א ע"ב]. ובאמת פשיטא ליה לתלמודא
דבכהאי גוונא אפילו ר"ש מודה דאסור והיינו כדפרישית לעיל בדף הקודם גבי קיטמא של מים דלא שרי ר"ש

בדבר שאין מתכוין אלא כשניכר מתוך מעשיו שאינו מתכוין לאותו ענין שנעשה באיסור משא"כ היכא שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אפילו ר"ש מודה דאסור דלא אתי המחשבה ומבטל המעשה כדמשמע בכולה תלמודא [קידושין מ"ט ע"ב] דמהאי טעמא דברים שבלב אינם דברים. (ובכך נתיישב לי מ"ש הרמב"ם בהלכות כלאים פ"י דמוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכוין, וכתב ג"כ דלא ילבוש אדם כלאים אפילו ליגנוב את המכס, והקשו עליו כל מפרשי המשניות דהוי כתרתי דסתי אהדדי, אף על גב דתרווייהו סתמא משניות הן אפ"ה פליגי אהדדי. ולמאי דפרישית אתי שפיר דודאי ליגנוב את המכס הוי דברים שבלב משא"כ במוכרי כסות מחשבתו ניכרת מתוך מעשיהן שאינם לובשין דרך מלבוש גמור. וע"ש בכס"מ ואין להאריך כאן יותר). ועל זה משני הש"ס שפיר דעיקר החילוק בין כדי שיחמו או כדי להפשירן הוא דבשביל שיחמו היינו שנותן לתוכו מים מועטים וכדי להפשירן היינו שנותן לתוכו מים מרובים. א"כ לפי"ז הוי שפיר מחשבתו ניכר מתוך מעשיו כיון שנותן מים מרובים מסתמא לא ניחא ליה שיחמו ומש"ה שרי לר"ש, כן נראה לי ועיין מ"ש עוד בסמוך באוקימתא דאביי דאפשר דלר"י נמי בכה"ג שרי, כן נראה לי ודו"ק:

קובץ שעורים חלק ב סימן כג

(ו) והנה מצינו שני סוגי מצוות א) שעשית המעשה ע"י האדם היא גוף המצוה כגון שופר לולב וכו' ב) שיעקר המצוה היא תוצאות המעשה כגון פדיון שבויים פריעת בע"ח פריה ורביה וכו', והחילוק הזה נפ"מ לכמה דברים כגון למ"ד מצוות צריכות כונה והתוקע לשיר צריך לחזור ולתקוע ובפריעת בע"ח מצוה אם פרע שלא בכונת מצוה לא נאמר שצריך לחזור ולפרוע, וכן במצות פרו ורבו שהמצוה היא שיהיו לו בנים והרי יש לו בנים אף אם לא כיון לשם מצוה אינו חייב לחזור ולהוליד בנים, וכן במצות ובערת הרע דהמצוה היא שיהא הרע מבוער אפשר לקיימא גם ע"י נכרי אף דאינו בר שליחות כמ"ש בשו"ת הרשב"א ח"א סי' שנ"ז ובפ"ק דמועד קטן דף ט' כאן במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים וכו' עיין שם, וכה"ג גם באיסורין נמצא החילוק הזה היכא שהאיסור הוא שלא יעשה האדם המעשה אבל אם תיעשה המעשה מאליה אין בזה קפיידא כלל כגון במלאכת שבת וכדומה, ובזה דבר שאין מתכוין מותר דמעשה שנעשית בלא כונה אינה נחשבת על האדם אלא כאילו נעשית מאליה היא חשובה, ודוגמא לזה ברא"ש פ' השוחט דכשהפיל סכין בלא כונה שחיטתו פסולה אף דשחיטה לא בעיא כונה משום דלא הוי כח גברא וכאילו נשחטה מאליה, וה"נ באיסורין היכא דהמעשה נעשית מאליה אין בה איסור כלל, ומשו"ה שרי ר"ש בדבר שאינו מתכוין, וכן י"ל לענין מתעסק דגלי קרא דגם בזה נחשב כאילו נעשית המעשה מאליה ולא ע"י האדם וממילא אין כאן איסור כלל, אבל בחלבים ועריות דהמעשה מצד עצמה גם בלא האדם הוא דבר אסור מה שהגיעה להאדם הנאה מאכילה אסורה, וגם אם לא נחשבה על האדם אלא כאילו נעשית מאליה מ"מ גם ע"ז הקפידה התורה שלא תגיע הנאת מאכל אסור אל האדם, וע"כ לא מהני בזה הא דבמתעסק אין המעשה נחשבת על האדם, ומשום הכי חייב מתעסק בחלבים דבזה לא מהני מה דגלי לן קרא דנחשבת המעשה כאילו נעשית מאליה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד א

הצד צבי וכו'. תנו רבנן: הצד חלזון והפוצעו - אינו חייב אלא אחת.. וליחייב נמי משום נטילת נשמה! אמר רבי יוחנן: שפצעו מת. רבא אמר: אפילו תימא שפצעו חי, מתעסק הוא אצל נטילת נשמה. והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות! - שאני הכא, דכמה דאית ביה נשמה - טפי ניחא ליה, כי היכי דליציל ציבעיה.

תוספות מסכת שבת דף עה עמוד א

מתעסק הוא אצל נטילת נשמה - האי מתעסק לאו דוקא דהא מתעסק בחבורה חייב לר"ש... ומתעסק דהכא היינו דבר שאין מתכוין כיון דאין מתכוין כלל למלאכה מותר אפי' בחבורה אף על פי דלא בעי מלאכת מחשבת כמו כל איסורים שבתורה דלא שייך בהו מלאכת מחשבת ושרו אין מתכוין כדאמר מוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה כו' (כלאים פ"ט משנה ה)...

(the fact that we can call דבר שאינו מתכוין as "מתעסק" implies very strongly that they work the same way)

קהילות יעקב, שבת לה

"ולזאת נראה לבאר דבאמת גם מתעסק חשיב מעשה אלא שחסר הכוונה, והתורה לא חייבה עבור מעשה בלא כוונה, והיכא דנהנה נחשב הרגשת ההנאה בגופו ככוונה, שעניין הכוונה הוא השתתפות הנפש במעשה הגוף וגם הרגשת הנאה היא בנפש החיונית ונחשבת ככוונה, ולפ"ז א"ש דגם בשבת שאין עצם ההנאה ענין האיסור, מ"מ כשנהנה חייב המתעסק, דעכ"פ הנאתו משוי לי' כמתכוין..."

שערי יושר שער ג פרק כו

ולרבי שמעון דס"ל דבר שאין מתכוון מותר דלא נקרא שם המעשה על הפעולה כשעושה בלי כונה, גם במתנה מאיסורי הנאה ע"י פעולה ושימוש שאינו מכון לשימוש של תועלת אינו חשוב כמשתמש באיסורי הנאה... והטעם בזה נלענ"ד דענין מה דמודה רבי שמעון בפסיק רישא אינו משום דכל היכא דהוי פסיק רישיה חשוב כמכון מחמת שיודע ודאי שיהיו כן הוי כמכון, דלפי"ז היכא דהוי ספק פסיק רישיה היה ראוי להיות מותר, דבכה"ג שהדבר מסופק להעושה, ובאמת בספק פסיק רישיה הוא ספק איסור תורה, ועיין במסכת שבת דף צ"ה ע"א ובתוס' דפליגי רבי אליעזר ורבנן לענין מכבד אי הוי פסיק רישיה, דלכאורה אם תנאי פליגי בזה איך אפשר לומר דהאדם העושה יודע ודאי שיהיו כן, ואיך פליגי בדבר שתלוי בידיעת העושה, אלא ודאי שענין פסיק רישיה אינו תלוי כלל בידיעת האדם, אלא אם הדבר במציאות פסיק רישיה אסור אף שלא ידע העושה מה שיהיה תכלית הפעולה, שהטעם העיקרי בפסיק רישיה שבאופן כזה המעשה נקראת על שם זה גם בלי כונת העושה, ורק היכא דלא הוי פסיק רישיה סובר רבי שמעון דאין המעשה נקראת על שם זה רק ע"י הכונה, דמלאכת חרישה אינה נקראת בשם מלאכה זו אלא רק אם עושה למטרת חרישה, אבל כשעושה למטרת גרירת ספסל, שם המעשה בזה מלאכת העתקת הספסל ממקום למקום, אבל כשחותך ראש בעל חי גם בלי כונת הריגה הפעולה עצמה נקראת בשמה, וכעין שחלקו בגמרא ריש זבחים (ג א) דקדשים סתמא לשמה קאי אם לא שמכוון להיפוך, ואף שהרמב"ן במלחמות פרק כירה כתב לענין מצרף של קדירה דאם איכא בזה כמה ספיקות לא הוי פסיק רישיה, הטעם בזה דשם המעשה מתחשבת על פי הכרעת דעת בני אדם, וכל היכא דאיכא כמה ספיקות אצל בני אדם שרואים קדירה עם מים מתבשלת על האש אם יש בזה ענין של מלאכת מצרף אין זה מלאכת מצרף רק אם יעשה האדם בכונה לענין זה, ואכמ"ל.

רמת ההקבלה בין מתעסק לבין דבר שאינו מתכוון: חלבים ועריות שכן נהנה בדבר שאינו מתכוון

רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יד הלכה יב

האוכל מאכל ממאכלות האסורות דרך שחוק או כמתעסק, אף על פי שלא נתכוון לגוף האכילה, הואיל ונהנה חייב כמי שמתכוון לעצמה של אכילה, והנייה הבאה לו לאדם בעל כרחו באיסור מכל האיסורין אם נתכוון אסור ואם לא נתכוון מותר.

הר"ן על הרי"ף מסכת חולין לב עמוד א

אביי אמר אסור ריחא מילתא היא. לאו משום הנאה דריחא פליגי אי מיתסרא או לא דאוקימנא התם בגמ' פלוגתייהו דאביי ורבא כתנאי דתניא הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של יין של תרומה ר"מ אסור ורבי יהודה מתיר דאביי כר"מ ורבא כרבי יהודה והכא ליכא למימר דמשום הנאה מילתא היא דהא הנאה דתרומה שריא ורשאי הוא להריח בה ועוד דהא קי"ל כר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר ולדידיה הנאה דלא מיכוין ליה שריא כדמוכח בפרק כל שעה [דף כה ב] והכא ודאי בבת תיהא אינו מתכוין ליהנות מיינ נסך דלאו ברשיעי עסקינן וכ"ת פסיק רישיה הוא וקי"ל [שבת דף עה א] [דמודה] ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ליתא דלענין הנאה ודאי אף על גב דהוי פסיק רישיה שריא דהא אמרינן התם [פסחים דף כו א] מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והא התם ודאי מטי ליה הנאה אלא דכיון דלא מיכוין לה לא חשבינן לה מידי אלא ע"כ פלוגתייהו דאביי ורבא בהנאה דאכילה תליא דאביי סבר ריחא מילתא כלומר דכשמניח פיו עליה ושואף הריח הרי הוא כאילו שתה ממנו דריחא מילתא היא וכאכילה חשיבא הילכך אף על גב דלא מיכוין כלל אסור דקי"ל [סנהדרין דף סב ב] המתעסק בחלבים ועריות חייב שכבר נהנה ורבא סבר ריחא לאו מילתא היא כלומר דלא חשיבא ליה אכילה הילכך כיון דלא מיכוין שרי:

(שערי יושר שער ג פרק כו

תרכב ובעיקר הענין שכתבו התוס' והרא"ש דאינו משלם בעד הנאה רק אם היה ע"י מעשיו או מעשה בהמתו או נהנה גופו, נלענ"ד שלמדו ענין זה מדין איסור הנאה דמבואר בגמרא פסחים פרק כל שעה דבלא כונה מותר להנות מאיסורי הנאה לרבי שמעון דס"ל דבר שאין מתכוון מותר, והר"ן בהלכותיו למסכת חולין פרק גיד הנשה כתב עוד בזה דאף היכא דהוי פסיק רישא מותר לרבי שמעון דקי"ל כוותיה דבהנאה כל שאינו מכוון מותר, ומתעסק בחלבים ועריות דחייב שכן נהנה הוא דוקא באכילה ולא בהנאה, יעו"ש דמפרש בהא דפליגי אביי ורבא (ע"ז סו ב) בבת תיהא שמרית יין נסך כדי לדעת מה טיבו דלאביי אסור ולרבא מותר, דאביי סובר ריחא מילתא היא, ורבא סובר ריחא לאו מילתא היא, היינו דאביי סובר דריחא הוי כשתיה ובשתיה אסור כמתעסק בחלבים ועריות, ולרבא ריחא הוי הנאה גרידא וכיון שאינו מכוון להנאת הריח אף דהוי פסיק רישא מותר, דלכאורה ג"כ אינו מובן מה נפ"מ

בהנאה בין מכוון ובין אינו מכוון, דמעלת הכונה לא מצינו רק בענין של פעולה ומעשה, אבל הנאה שהוא ענין דממילא מה חלוק בזה בין מכוון ובין אינו מכוון.

תרכג ונלענ"ד דענין זה קיבלו חז"ל דכל הנאות אינן אסורות אלא דוקא ע"י השתמשות, וכמו איסור אכילה שהוא השתמשות באופן אכילה, כמו כן כל הנאות הוא השתמשות, אלא שחלקה תורה באופני השימוש והנאה, דישי איסורים שאסרה תורה דוקא באכילה בהנאת שימוש כזה, ויש איסורים שאסרה תורה גם שימושים אחרים לתועלת, ולפי מה דקיי"ל (פסחים כא ב) כרבי אבהו דכל היכא דאמרה תורה לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע, הרי דכתבה תורה איסור הנאה בלשון לא יאכל שהוא ענין השתמשות, ומשו"ה אם עשה השימוש שלא לכונת השתמשות לקבל תועלת תלוי בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון דפליגי באיסור מעשה אם עשה שלא בכונה אם נקרא שם המעשה בלי כונת העושה, ולרבי שמעון דס"ל דבר שאין מתכוון מותר דלא נקרא שם המעשה על הפעולה כשעושה בלי כונה, גם במתנה מאיסורי הנאה ע"י פעולה ושימוש שאינו מכוון לשימוש של תועלת אינו חשוב כמשתמש באיסורי הנאה, ולרבי יהודה אסור, והיכא דהוי פסיק רישא שיטת התוס' שם בפסחים דאסור גם לרבי שמעון כמו דאמרינן באיסורי מעשה לענין שבת ולענין העברת שער בנזיר וכל כיוצא בזה דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה, ושיטת הר"ן דאיסור הנאה שאני דלא מהני בזה פסיק רישיה.

תרכד והטעם בזה נלענ"ד דענין מה דמודה רבי שמעון בפסיק רישא אינו משום דכל היכא דהוי פסיק רישיה חשוב כמכוון מחמת שידוע ודאי שיהיו כן הוי כמכוון, דלפי"ז היכא דהוי ספק פסיק רישיה היה ראוי להיות מותר, דבכה"ג שהדבר מסופק להעושה, ובאמת בספק פסיק רישיה הוא ספק איסור תורה, ועיין במסכת שבת דף צ"ה ע"א ובתוס' דפליגי רבי אליעזר ורבנן לענין מכבד אי הוי פסיק רישיה, דלכאורה אם תנאי פליגי בזה איך אפשר לומר דהאדם העושה יודע ודאי שיהיו כן, ואיך פליגי בדבר שתלוי בדיעת העושה, אלא ודאי שענין פסיק רישיה אינו תלוי כלל בדיעת האדם, אלא אם הדבר במציאות פסיק רישיה אסור אף שלא ידע העושה מה שיהיה תכלית הפעולה, שהטעם העיקרי בפסיק רישיה שבאופן כזה המעשה נקראת על שם זה גם בלי כונת העושה, ורק היכא דלא הוי פסיק רישיה סובר רבי שמעון דאין המעשה נקראת על שם זה רק ע"י הכונה, דמלאכת חרישה אינה נקראת בשם מלאכה זו אלא רק אם עושה למטרת חרישה, אבל כשעושה למטרת גרירת ספסל, שם המעשה בזה מלאכת העתקת הספסל ממקום למקום, אבל כשחותך ראש בעל חי גם בלי כונת הריגה הפעולה עצמה נקראת בשמה, וכעין שחלקו בגמרא ריש זבחים (ג א) דקדשים סתמא לשמה קאי אם לא שמכוון להיפוך, ואף שהרמב"ן במלחמות פרק כירה כתב לענין מצרף של קדירה דאם איכא בזה כמה ספיקות לא הוי פסיק רישיה, הטעם בזה דשם המעשה מתחשבת על פי הכרעת דעת בני אדם, וכל היכא דאיכא כמה ספיקות אצל בני אדם שרואים קדירה עם מים מתבשלת על האש אם יש בזה ענין של מלאכת מצרף אין זה מלאכת מצרף רק אם יעשה האדם בכונה לענין זה, ואכמ"ל.

תרכה ועל פי זה י"ל דשאני ענין השתמשות משאר פעולות אסורות, דכל הפעולות שעיקר איסורם מחמת המעשה, מועיל בזה הכרעת דעת של בני אדם להחשיב שם המעשה שתהיה נקראת על שם זה, אבל בפעולות השתמשות של איסורי הנאה שעיקר האיסור בזה קבלת התועלת לעצמו של העושה, אין דעת בני אדם מועיל בזה והדבר תלוי בו בעצמו, אם מכוון לתועלת נקרא השתמשות ואם לאו לא חשיב כהשתמשות לתועלת אף דהוי פסיק רישא. ולפי"ז נלענ"ד דמה שכתב הר"ן לחלק בין שתיה להנאה, הוא רק שם מושאל להבדיל הסוגים בין ערכי

ההשתמשות, דכל השימושים שהם כשתיה ואכילה, שהנאתם לאדם ע"י פגישת והתקרבות עצם הדבר המהנהו עם גוף האדם בכה"ג אסרה תורה, גם מתעסק בחלבים ועריות דהגוף משתמש גם בלי כונת האדם העושה, וכל שמקבל תועלת שלא מחמת פגיעת עצם דבר האסור הנאות כאלה בלי כונה אינה חשובה השתמשות, וקבלת תועלת מאיסורי הנאה בלי שימוש לא אסרה תורה, ושימוש חשיב אם עושה איזה פעולה לקבל תועלת מאיסורי הנאה, ואביי ורבא פליגי בענין הנאת ריח אם חשיב כשתיה או לא, היינו דענין הריח הוא שאיזה חלקים קטנים שאינם נראים בחוש הראות מתפזרים באויר מגוף דבר המריח ונכנסים בגוף האדם, דלאביי חלקים אלו כיון עצמו חשובים ונמצא דעצם היין מהנהו ע"י שנכנסים בגופו והוי לענין זה כשתיה, ולרבא החלקים האלה אינם חשובים כיון עצמו שאין בהם ממש, ונמצא שנהנה מדבר האסור בריחוק מקום ואין גופו משתמש ביין עצמו, ורק ע"י כונה לקבל תועלת אז יהיו נחשב כעושה מעשה לקבל תועלת ויהיו נחשב כמשתמש.)

